

ARHIVA LITERARĂ

*O scrisoare a Dăriei Harjevschi
adresată lui A. A. Kociubinski*

*(Un episod din activitatea Bibliotecii Publice din Chișinău
în preajma anului 1900)*

Vasile MALANEȚCHI,
Serviciul Studii și Cercetări

La împlinirea a 125 de ani de la înființarea Bibliotecii Municipale „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” din Chișinău, este firesc să ne îndreptăm gândurile la fazele de început ale instituției, la cei care au contribuit la constituirea diverselor colecții de publicații, a fondului de carte în ansamblu, la elaborarea și punerea în aplicare a unor instrumente adecvate de utilizare a acestora și, implicit, la proliferarea nemijlocită a lecturii publice în urbea de pe malul Bâcului.

Printre personalitățile de seamă care au activat cu deosebit succes în acest domeniu un loc cu totul aparte îi revine, de bună seamă, Dăriei P. Harjevschi (1862-1934), directoarea din perioada de glorie de altădată a Bibliotecii. Prin energia, priceperea și devotamentul de care a dat dovadă în îndelungata perioadă de aflare la cârma instituției, această inimoasă truditore pe ogorul spiritualității a înscris una din cele mai importante pagini din istoria bibliologiei basarabene. Numele Dăriei Harjevschi va rămâne pentru vece legat de Biblioteca Publică Municipală din Chișinău, organizată și condusă de ea timp de patru decenii.

De fapt, Dăria Harjevschi a fost o ființă multilateral înzestrată, iar diapazonul activității ei culturale, bine conturat, trecea substanțial dincolo de limitele unui singur gen de preocupări, astfel încât nu este de loc ușor să stabilești cu exactitate domeniul prioritar al intereselor de ordin intelectual și al manifestărilor concrete cărora a știut să le facă față cu brio. Iată cum o caracteriza, din acest punct de vedere, istoricul Gheorghe Bezviconi în chiar anul trecerii ei la cele veșnice: „Teatrul popular, bibliotecă și ceainăria popula-re, loterii și câte altele nu întreprinde Dăria Harjevschi! Societatea Amatorilor de

Artă Dramatică întemeiată de ea are cea mai bună trupă de artiști diletanți, printre care strălucește și talentul acestei atotcuprinzătoare femeii. Caută să influențeze chiar lumea închisorilor, încât duminicile organizează citiri în închisoare, unde, după rugămintea ei, se deschid ferestrele și-n celele pușcăriilor. Câmpul sportiv – *ciclodromul* – cu teatrul în mijlocul său, este arena de activitate a Dăriei Pavlova...”¹

Dar domeniul în care a excelat totuși Dăria Harjevschi a fost și rămâne biblioteca. Același Gh. Bezviconi, fin cunoscător al trecutului cultural al Basarabiei, afirma despre activitatea ei ca bibliotecară că, la începuturi, ar fi luat în primire o sută de cărți, ca să lase apoi după sine o sută de mii de volume. „Cunoaște și iubește cartea, este o enciclopedie întreagă a bibliotecii”, accentua istoricul.²

Epizodul despre care ne-am propus să relatăm în rândurile de față ține de perioada de vârf din activitatea Bibliotecii Publice din Chișinău și ilustrează cât se poate de bine eforturile întreprinse de harnica ei diriguitoare de a îmbunătăți și moderniza, de a aduce la nivelul realizărilor științifice de ultimă oră aparatul cognitiv-informativ al instituției aflat la dispoziția beneficiarilor către finele secolului al XIX-lea.

Documentul publicat mai jos a fost descoperit întâmplător de noi acum un sfert de veac într-un fond nevalorificat de tipărituri al Bibliotecii Științifice a Universității de Stat „I. I. Mcinikov” din Odesa și transmis, tot atunci, pentru păstrare Muzeului de Literatură „Dimitrie Cantemir” de pe timpuri, actualmente Muzeul Literaturii Române „Mihail Kogălniceanu”.³ Este vorba de o scrisoare din 20 octombrie 1898 a Dăriei Harjevschi, directoarea

în exercițiu a Bibliotecii Publice din Chișinău, scrisoare al cărei destinatar era o persoană particulară numită, în chiar cadrul formulei inițiale de adresare, „Alexandr Alexandrovici”. Răvașul e redactat cu acuratețe și precizie ortografică pe ambele fețe ale unei singure foi și a rămas uitat între filele unei broșuri ce conține raportul de activitate al bibliotecii pe unul din anii precedenți. Din păcate, plicul pe care, probabil, erau indicate adresa și numele exact și complet ale destinatarului nu s-a păstrat. Textul e scris în limba rusă oficială – aflată în uzul curent al instituțiilor publice din Basarabia la acel moment – pe o foaie cu antetul imprimat pe cale tipografică al bibliotecii. Pentru a nu pierde nimic din parfumul de epocă pe care îl degajă îl reproducem, mai întâi, în original, așa după cum urmează:

*Кишиневская Городская
Общественная Библиотека*

Октября 20 дня 1898 г.

№ 223

Г. Кишинев

*Ваше Превосходительство
Александръ Александровичъ!*

Имея въ виду Ваши труды на пользу образования и зная Ваше сочувственное отношение к этому делу, я решила обратиться къ Вам съ покорнейшей просьбой помочь в некоторых встретившихся для меня затруднениях. Дело в том, что в настоящее время Кишиневская Городская Общественная Библиотека, по количеству книг, самая обширная в Бессарабии, как это видно из отчета 1897 года, по которому в ней числятся 27176 томов. В виду такой обширности и того обстоятельства, что для многих она служит главной или, вернее, единственной поддержкой и руководительницей в деле образования, явилась потребность в составлении общего каталога всей библиотеки (до сего времени библиотека имела главный каталог, два добавочных и каталог библиотеки Лихтанского), который правильно и удобством системы облегчил бы самостоятельный выбор книг читающей публики. Рассматривая

образцы каталогов нескольких других библиотек, я нашла между ними некоторые различия и не могу решить кому из них отдать предпочтение. Полагаясь на вашу компетентность в деле классификации различных областей научного знания, я посылаю имеющиеся у меня образцы каталогов и убедительно прошу Вас высказать свое мнение относительно того который из них отличается большею правильностью распределения книг и сделать свои указания.

Надеюсь что, в виду важности значения правильно поставленной библиотеки в деле народного образования, Вы не откажете мне в совете и помощи и простите смелости моей просибы.

*С истинным почтением,
Заведывающая библиотекой
Д. Харжевская*

*Biblioteca Publică Orășenească
din Chișinău*

Nr. 223 din 20 octombrie 1898.

Or. Chișinău

*Excelența Voastră
Alexandr Alexandrovici!*

Având în vedere lucrările Dumneavoastră vizând sfera învățământului și cunoșcându-Vă atitudinea binevoitoare pe care o aveți în această problemă, am hotărât să Vă scriu adresându-Vă rugămintea de a mă ajuta să depășesc unele greutăți pe care le întâmpin. Problema consistă în faptul că, în prezent, Biblioteca Publică din Chișinău este, după numărul de cărți, cea mai mare din Basarabia, așa cum se poate vedea și din darea de seamă pe anul 1897, conform căreia conține 27176 de volume. Din această cauză, precum și a faptului că pentru mulți ea este principalul sau, mai bine zis, unicul sprijin și îndrumător în chestiunea învățământului, a apărut necesitatea de a întocmi catalogul general al întregii bibliotecii (până în prezent, biblioteca avea un catalog principal, două suplimentare și un catalog al bibliotecii lui Lihtanski) care, prin corectitudinea și comoditatea siste-

mei ar înlesni alegerea de sine stătătoare a cărților de către publicul cititor.

Examinând mostrele de cataloage ale altor câteva biblioteci, am găsit unele deosebiri între ele și faptul acesta m-a pus în dificultatea de a nu ști căruia să-i dau preferință. Buzuindu-mă pe competența Dumneavoastră în problema clasificării diferitelor domenii ale cunoașterii științifice, eu Vă trimit mostrele de cataloage pe care le am, rugându-Vă în mod stăruitor să Vă expuneți punctul de vedere cu privire la faptul care din ele se distinge prin o mai mare corectitudine în privința clasificării cărților și să-mi dați indicații-le Dumneavoastră.

Sper că, ținând seama de importanța primordială a bibliotecii bine orânduite în prosperarea învățământului public, nu-mi veți refuza sfatul și ajutorul și veți ierta temeritatea rugăminții mele.

*Cu deosebită considerație,
Șefa bibliotecii,
D. Harjevschi.*

Scrisoarea, după cum vedem, pune în lumină un moment important din istoria bibliotecii, reflectând preocuparea conducerii acesteia pentru îmbunătățirea continuă a calității deservirii cititorilor. Inițial însă n-am acordat atenția cuvenită acestei epistole. Ne-am zis însă că, odată și odată, va trebui să încercăm a-l identifica pe "misteriosul" destinatar al scrisorii ("Alexandr Alexandrovici"), „încoronat”, pe de asupra – după obișnuința timpului – cu o formulă de politețe („Excelența Voastră”) de care astăzi se mai face uz doar în anturajul diplomatic și în lucrările artistice de inspirație istorică. Ne-am dat seama, totuși, că avem în față o piesă care odinioară făcea parte dintr-un întreg, pe care însă poate nicidecum nu vom ajunge să-l cunoaștem în totalitate, dar care merită să fie reconstituit. Astfel, într-un târziu, documentându-ne, mai întâi, cu privire la activitatea Dăriei Harjevschi, am consultat de rând cu alte surse bibliografice, și broșura lui Petru Ganenco "Istoria Kișiniovskoi Publicinoi Biblioteki (1830-1917)", apărută în 1966 la editura "Cartea Moldovenească". Dăria Harjev-

schî, se menționează aici, a fost o femeie cultă, energică și neobosită, bibliotecar versat care a depus eforturi considerabile menite să contribuie la prosperarea bibliotecii. Către anul 1900 biblioteca condusă de ea trecea printr-o adevărată fază de reviriment, de înnoire și îmbunătățire, sub toate aspectele, a activității sale, suflul, inițiativa tuturor acestor acțiuni fiind însăși Dăria Harjevschi, șefa instituției în cauză. Iar din "Dăria de seamă a Bibliotecii publice orășenești din Chișinău pe anul 1897" am reținut că preocuparea de căpetenie a lucrătorilor bibliotecii era orientată spre întocmirea unui catalog alfabetic-sistematic general al tuturor cărților disponibile și că alcătuirea unui atare instrument de lucru devenise, pe la 1897, o necesitate vitală. Iată, de altfel, pasajul respectiv, care vine să facă lumină deplină asupra acestei chestiuni: "Biblioteca are câteva cataloage: unul principal, care conține toate cărțile și articolele din reviste până în anul 1891, unul suplimentar, cuprinzând cărțile primite de bibliotecă între anii 1891-1898, catalogul bibliotecii lui M. Lihtanski (dăruite în anul 1895) și câteva cataloage manuscrite ale cărților în limbi străine. Un atare număr de cataloage e prea puțin practic pentru lucrul de informare, cu atât mai mult, că principiul de sistematizare al catalogului bibliotecii lui M. Lihtanski (4 compartimente) nu coincide cu cel al catalogului principal (17 compartimente), iar cataloagele cărților în limbi străine, al celui suplimentar și al bibliotecii lui M. Lihtanski sunt numai în 2 exemplare, dintre care ale primelor două – manuscrite. Aceste circumstanțe au determinat biblioteca în anul 1897 să purceadă la întocmirea unui catalog sistematic-alfabetic general al tuturor cărților din bibliotecă".⁴

După ce am luat cunoștință de aceste date și când lucrurile încep să se clarifice, să încercăm a situa scrisoarea expediată de la Chișinău la 20 octombrie 1898 și găsită de noi la Odesa în contextul ei firesc de altădată. Astfel, încă în 1897 biblioteca începuse să întocmească un catalog general. Se vede însă că, pe parcurs, chiar la începutul elaborării lui, personalul antrenat în această operați-

ne s-a pomenit într-un impas, cauzat, în mare măsură, de lipsa unor mostre de cataloage acceptabile. În căutarea unor soluții optime, șefa bibliotecii Daria Harjevschi nu a pregetat să se adreseze după sfaturi și ajutor unor oameni competenți și cu experiență în domeniul clasificării și sistematizării diverselor ramuri ale științelor și literaturii. În perioada respectivă, la Odesa, își desfășura activitatea, în calitate de profesor la Universitatea Novorosiisk, cunoscutul filolog și slavist originar din Basarabia Alexandr Alexandrovici Kociubinski (1845-1907) care, după toate probabilitățile, este persoana-destinatar al epistolei din 20 octombrie 1898 a Dariai Harjevschi. În lucrările sale științifice A. A. Kociubinski a promovat, după cum se știe, "ideea unității slavilor și a misiunii istorico-culturale a Rusiei în lumea slavă, fiind însă ostil ideilor oficiale expansioniste și șovine ale țarismului"⁵. Savantul a cercetat și istoria relațiilor româno-ruse, mai ales din timpul războaielor ruse-turce din anii 1711-1739 și, evident, nu era străin de problema abordată în scrisoarea prin

care i se solicita un sfat calificat. Or, în anii 1878-1893, sub conducerea lui nemijlocită, la Odesa, au apărut trei volume impunătoare însumând în totalitate circa 2000 de pagini, ale catalogului Bibliotecii Universității Imperiale Novorosiisk⁶. Dar, în lipsa unei confirmări sigure de ordin bio-bibliografic-documentar, nu știm ce îndrumări anume a primit autoarea scrisorii; nu știm, în genere, dacă a urmat vreun răspuns. De aceea, atâta timp cât nu dispunem de date concrete pe care să ne bazuim încercând o eventuală evidențiere a părții de contribuție a lui A. A. Kociubinski la prosperarea activității publice din Chișinău, nu ne vom grăbi să-i atribuim merite care, poate, nu-i aparțin⁷. E cert, totuși, un lucru, așa după cum ne informează Petru Ganenco în lucrarea citată și anume că, ulterior, în multe privințe și, în speță, grație corectitudinii și practicității cataloagelor, această instituție a ajuns să ocupe un loc de frunte printre cele mai mari biblioteci din Rusia acelor timpuri.

Note și referințe bibliografice

1. Gheorghe BEZVICONI. Femeia basarabeană, – în revista „Din trecutul nostru”, Nr. 11-12, august-septembrie 1934, pag. 37-38.
2. Tot acolo. Mai vezi și: Sava Pânzaru. Încă ceva despre D. P. Harjevschi (Ecou la o publicație), – în „Literatura și arta”, Nr. 50 din 15 decembrie 1983, pag. 8.
3. Ne-am pronunțat inițial asupra acestui subiect într-o notiță inserată în săptămânalul „Literatura și arta” din 20 octombrie 1983, pag. 8. Ulterior, în baza aceluiași document, am redactat un articol mai amplu, în rusește, pe care l-am publicat în „Almanahul bibliofililor din Moldova”, vol. I, Editura „Literatura artistică”, Chișinău, 1987, pag. 55-61.
4. Vezi: Otciot Kişiniovskoi gorodskoi obşestvennoi biblioteki za 1897 god. Kişiniov, Tipografia Bessarabskogo gubernskogo pravlenia, 1898, pag. 9.
5. Vezi: Enciclopedia sovietică moldovenească, vol. 3, pag. 470.
6. Vezi: Каталог Библиотеки Императорского Новороссийского Университета. Под редакцией А. А. Кочубинского, Одесса, 1878-1893.
7. Suntem informați că, la absolvirea Facultății de Biblioteconomie a Universității de Stat din Moldova, Mariana Harjevschi, urmașă demnă a protagonistei acestui articol, actualmente director al Bibliotecii Publice de

Drept, filială a Bibliotecii Municipale „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” din Chișinău, a elaborat, cu titlu de teză de licență, o lucrare consacrată activității Dariai Harjevschi. Tânăra cercetătoare a publicat de curând și un articol de sinteză în care, între altele, arată că în 1899, în scop de perfecționare a activității bibliotecii, Daria Harjevschi „pleacă într-o călătorie de studii la Harkov, Poltava și Odesa, în urma căreia elaborează catalogul alfabetic-sistematic pe domenii al cărților pentru o înregistrare mai eficientă a literaturii”. Așa se face că problema cataloagelor a fost una din preocupările ei permanente. Or, după cum susține autoarea citată, în același an, tot din inițiativa Dariai Harjevschi, s-a organizat Congresul Bibliotecarilor, unde a fost abordat un șir de chestiuni, între care perfecționarea cataloagelor sistematice și organizarea unui catalog unic al revistelor... (Vezi: Femei din Moldova. Enciclopedie, Editura „Museum”, Chișinău, 2000, pag. 135).

NOTĂ: În 2002 se împlinesc 140 de ani de la nașterea bibliotecarei și omului de cultură Daria HARJEVSCHI (1862 – 26 iunie 1934), de al cărei nume e legată activitatea bibliotecilor din Chișinău, inclusiv a actualei BM „B.P. Hasdeu”.